

Марія Скаб

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0003-4260-0293>

mv.skab@chnu.edu.ua

Мар'ян Скаб

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

<https://orcid.org/0000-0002-9303-6154>

ms.skab@chnu.edu.ua

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ НАПОВНЕННЯ СКЛАДНИКІВ КОНЦЕПТУ «БУКОВИНА» В УКРАЇНСЬКИХ ПІСНЯХ

Українська концептологія сьогодні перебуває у стані бурхливого розвитку і щороку поповнюється новими цікавими дослідженнями окремих важливих фрагментів української концептосфери: БОГ, БОГОРОДИЦЯ, ДУША, ГРІХ, СПОКУТА, ПРАВДА/НЕПРАВДА, ЧАС, ПРИРОДА, ЖИТТЯ, ЛЮДИНА, СІМ'Я, ЖІНКА, КРАСА, ВОЛЯ, СТЕП, ПТАХ, ПАМ'ЯТЬ, УКРАЇНА, ЄВРОПА та ін. Нещодавно Т. Врублевською було захищено кандидатську дисертацію *Концепт «Поділля» у мові творів М. Стельмаха*, у якій авторка кваліфікує аналізований концепт як концепт з іменем-топонімом і пропонує виокремлювати в його мовному вираженні кілька складників: географічно-мовний, історично-мовний та власне мовний (Врублевська, 2018). Ця робота, власне, наштовхнула нас на дослідження концепту БУКОВИНА, яке проводимо на матеріалі книги *Пісні Буковини* у записах Авксентія Яківчука (Яківчук, 1990). Надалі цитуватимемо за цією збіркою, вказуючи в круглих дужках лише сторінку.

Під концептом розуміємо абстрактну одиницю ментального рівня, який відображає зміст результатів пізнання людиною навколишнього світу і в якому зосереджено відомості про об'єкт та його властивості, про те, що людина знає чи думає про навколишній світ (Скаб, 2008, с. 27).

Кваліфікуючи концепт БУКОВИНА як художній концепт з іменем-топонімом і зважаючи на специфіку його витворення, розвитку й сучасного функціонування, услід за Т. Врублевською (Врублевська, 2018, с. 6) виокремлюємо в його мовному вираженні кілька складників.

Географічно-мовний складник концепту БУКОВИНА репрезентують як номенклатурні найменування форм ландшафту, лісових масивів, водойм, так і власні назви.

До групи **загальних назв** відносимо: *гора, долина, поле, ліс, луг, гай*, рідше *море*: наприклад, у колядці:

*Ой як я зйду в неділю рано,
Як я обігрію **гори й долини**,
Гори й долини, всю Буковину. [...]
Ой як я зйду вночі-півночі,
Як я освітлю **поля й долини**,
Поля й долини, всю Буковину (Яківчук, 1990, с. 50)*

– до речі, це єдиний випадок, коли лексему *Буковина* вжито як узагальнювальне слово. Найчастіше знаходимо слово *гора*, нерідко з постійним епітетом *висока*:

*Ой вийду я, вийду на **високу гору**,
Та там гляну, подивлюся в **зелену діброву** (Яківчук, 1990, с. 119);
Дала-сь мене, моя мамко,
За **високі гори** (Яківчук, 1990, с. 122);
Попід **гору високою** голуби літають (Яківчук, 1990, с. 137);
Ой **з-за гори** буйний вітер віє (Яківчук, 1990, с. 156);
Відси одна **гора**, відти друга,
Межи тими **гороньками** – ясна зоря (Яківчук, 1990, с. 344);
Ой піду ж бо я
То в **гору**, то в **долину** (Яківчук, 1990, с. 135).*

Між іншим, назв конкретних гір не знаходимо зовсім, можливо, й тому народною стала пісня на слова Леоніда Глібова *Стоїть гора високая*, що там немає конкретних назв. Крім гір, також трапляються *луг, гай і ліс*:

*Ой піду, піду **лугом**, берегом (Яківчук, 1990, с. 150);
Ой попід **гай зелененький**
Ходить Довбуш молоденький (Яківчук, 1990, с. 180);
Ой в **ліску**, в **ліску**, на жовтім піску,
Та й виросла сосна, тонка, висока (Яківчук, 1990, с. 79),*

та значно рідше – *море*:

*Там, по **синьому морю** хвиля грає,
Там турецький корабельчик потопає (Яківчук, 1990, с. 192).*

Дуже широко представлені **власні географічні**, з-поміж яких виокремлюємо **найменування своїх та близьких територій**:

Буковина згадана в колядці:

*Ой як я зйду вночі-півночі,
Як я освітлю поля й долини,
Поля й долини, всю **Буковину**,
То радуються всі звірі в лісі,
Всі звірі в лісі і пташки в стрісі* (Яківчук, 1990, с. 50),

в історичній пісні про скасування панщини:

*То гуділа колієчка, не переставала,
Як до днини з **Буковини** панщина втікала.
Ой молисья, молодички, до тої фігури,
Поків світа та й сонечка, панщини не буде.
Аби пани панували, мужики би жили,
Аби пани до мужиків з торбами ходили.
Ой дай, Боже, здоров'ячко та й усій родині,
Що зробила полегшіння цілій **Буковині*** (Яківчук, 1990, с. 187)

та в одній жовнірській пісні:

*Їде жовняр з **Буковини**,
Повертає до дівчини* (Яківчук, 1990, с. 248).

Інколи знаходимо синонім до слова *Буковина* – **рідний край**, найчастіше у вояцьких та жовнірських піснях:

*– Іди, брате, воюй, воюй,
Свій рідний край не подаруй* (Яківчук, 1990, с. 253);

*Дослужився жовняр слави
В полі на війночці,
Тепер лежить у шпиталі
В чужій стороночці.
Ніхто його тут не знає,
Ніхто не розради,
Хіба його до родини
Сам Бог припровади.
– Ой, Господи милосердний,
Щиро тя благаю,
Допоможи вернутися
До рідного краю.
Ой, Господи милосердний,
Ще й Пречиста Мати,
Де-м родився і де-м виріс,
Там би рад вмирати* (Яківчук, 1990, с. 244).

Цю фразу протиставлено вислову **чужа сторононька**, як у наведеному вище прикладі, або **чужий край**:

*Їдеш милий в **чужий край*** (Яківчук, 1990, с. 139)

та **чужина**:

*Бо чужина – не родина,
Ні батька, ні мати,
Нема кому що сказати,
Про що ся спитати (Яківчук, 1990, с. 250).*

Дуже часто в аналізованій збірці знаходимо назву **Україна**, особливо в родинно-побутових, козацьких піснях та піснях про кохання:

*Їхав козак з **України**
На карому коні (Яківчук, 1990, с. 149);*

*Ой на **Україні**, там, посеред поля,
Гнеться додолу висока тополя.
Гнеться додолу, паде лист дрібненький,
А під нею заснув козак молоденький.
Бився козак щиро за **Вкраїну** своєю,
Він положив в бою головоньку своєю (Яківчук, 1990, сс. 191–192);*

*Поїхав мій милий на **Україну** (Яківчук, 1990, с. 318);*

*Я вишивала білу хустину,
Не знала кому дарувати.
Поїхав милий на **Україну**,
Дала йому сльози втирати (Яківчук, 1990, с. 318);*

*– Не позволю тобі, сину, сиротину взяти,
Поїдь, поїдь на **Вкраїну** кращої шукати.
Та й з'їхав всю **Україну** та ще й три міста,
Не знайшов я гарнішої, як та сирота (Яківчук, 1990, с. 328);*

*Летіла зозуля та й казала «Ку-ку»,
– Подай, мій миленький, з **України** руку (Яківчук, 1990, с. 359).*

Майже своїми є **Підгір'я**:

*Ой тури, тури, буйнії звірі,
Що там чувати в нашім **Підгір'ї** (Яківчук, 1990, с. 73);*

*Ой, царю, царю, німецький княже,
Відпусти мене в **Підгір'я** наше (Яківчук, 1990, с. 73)*

та **Верховина**:

*Ой легіні милі, хто його де бачив?
За Олексом **Верховина** плаче (Яківчук, 1990, с. 183).*

Крім назв рідних реалій, географічно-мовний складник концепту БУКОВИНА доповнюють власні назви територій, що репрезентують да-

лекі краї (до речі, які не завжди сприймаються зовсім чужими):

в історичних піснях – **Угорщина**:

*А як його застрілити, цара [народ – М. С.] ся збунтує,
Тепер військо в **Угорщині**, хто його вгамує?* (Яківчук, 1990, с. 185);

Туреччина, Московщина, Волощина:

*Були в мене сестри й браття,
Серце моє.
Один пішов в **Туреччину**,
Гей, море бре,
Другий пішов в **Московщину**,
Серце моє.
Третій пішов в **Волощину*** (Яківчук, 1990, сс. 179–180);

у вояцьких піснях – **Італія**:

*Молодосте моя, де ж ти ся поділа?
В **Італії**, на границі,
Муравков присла. [...]
Вісім років цієї війни,
Вже час ся вертати* (Яківчук, 1990, сс. 245–246);

лише в пісні радянського періоду **Росія**:

*Та й чужії-чужениці його поховали,
Та й до мамки у **Росію** сумний лист писали* (Яківчук, 1990, с. 432);

в емігрантських піснях – **Молдавія**:

*Мандруй, мандруй, дівчиночко,
В **Молдавію** з нами.
В **Молдавії** добрі люди
Та й поле рівненьке* (Яківчук, 1990, с. 263),

але найчастіше **Канада**, навіть пестливо **Канадочка**, бо:

***Канада** багата, всіх може кормити* (Яківчук, 1990, с. 266);

*– Чи ви чули, люди добрі,
Тоту новиночку,
Що сів же я в колію
Та йду в **Канадочку**?* (Яківчук, 1990, с. 257);

*– Ой, **Канадо-Канадочко**,
Яка ж ти зрадлива –
Не одного чоловіка з жінок розлучила* (Яківчук, 1990, с. 257);

*Прийшов милий з **Канади** додому* (Яківчук, 1990, с. 286);

є навіть конкретніші назви **Клінтон, Манітоба**:

*Гнат письмо з Канади пильно оглядає
І слово за словом голосно читає. [...]
Бо Іван вже дев'ять місяців у гробі,
Забилу йго глина в Клінтон, в Манітобі* (Яківчук, 1990, с. 262).

Географічно-мовний складник мовного вираження концепту БУКО-ВИНА репрезентують не лише назви територій, а й **назви конкретних міст та сіл**. Найчастіше знаходимо власні назви своїх, близьких сіл та містечок: районні центри Чернівецької області:

Кіцмань у сучасній пісні про другу світову війну:

*Сумна була неділочка, дзвони не дзвонили,
Та як німці наших хлопців за Дністер гонили.
Та як вони їх гонили, всі вони плакали,
Що в'ни з краю рідненького за Дністер втікали.
Та як вони утікали, всі були сумненькі,
Полишалися побиті хлопці молоденькі.
До Кіцманя, при дорозі, ячмінь зелененький.
Йя там лежить поранений хлопець молоденький.
До Кіцманя, при дорозі, на нашім ланочку,
Прийшов милий погибати в чужу сторіночку* (Яківчук, 1990, с. 432);

Сторожинець – у рекрутській пісні:

В Сторожинці синтерунок (Яківчук, 1990, с. 225),

де синтерунок – «призив до війська»;

Хотінь – сучасна назва **Хотин**:

*Нема пана дома, поїхав в Хотіня,
Виїхав в Хотіня – вже третя неділя* (Яківчук, 1990, с. 186);

Вижниця в історичній пісні про Лук'яна Кобилицю:

*Чи думаєш, Джурджуване, що твоя Вижниця,
Чи думаєш, що в неволі Лук'ян Кобилиця?* (Яківчук, 1990, с. 184)

та містечка Івано-Франківської області **Кути, Косів** в історичній пісні про Довбуша:

*Щоби Кути не минути
І до Косова прийти!* (Яківчук, 1990, с. 181);

селище міського типу **Лужани** Кіцманського району Чернівецької області:

*Десь поїхав мій миленький
До Лужан з пшеницею* (Яківчук, 1990, с. 160);

а також назви сіл сучасної Чернівецької області:

Южинець, Шубранець у жартівливій пісні (Яківчук, 1990, с. 381);

Василеве у баладі: *Було село Василеве* (Яківчук, 1990, с. 268).

Зрідка замість іменників-власних назв у фольклорних текстах використано відносні прикметники, утворені від таких найменувань: так згадано села **Чорнівка**:

Ви чорнівські гори (Яківчук, 1990, с. 220)

та **Онут**:

На онутськiм полі (Яківчук, 1990, с. 188),

а у веснянці згадано навіть назви кутків **Батерівка** і **Козуток** села Шибутинці Сокирянського району Чернівецької області, де записано пісню:

*...батерівські дівки столочили траву [...],
козутянські дівки столочили траву* (Яківчук, 1990, с. 29)

або ж назви жителів:

А ви, славні путиляни, не тратьте надії (Яківчук, 1990, с. 185)

– про районний центр **Путила** Чернівецької області.

Лише один раз у баладі знаходимо уточнення **в Буковині**:

*В Старій Жучці, В Буковині новина ся стала:
Там бездушні парубочки Петра зарубали* (Яківчук, 1990, с. 282).

Цікавим є функціонування лексеми **Чернівці**, яку використано лише в рекрутських та вояцьких піснях:

*Ой ходила дівчинонька в Чернівцях по ринку
Та й збирала кучерики в шовкову ширинку* (Яківчук, 1990, с. 228);

*Ой в Чернівцях, на риночку
Плаче мати за синочком* (Яківчук, 1990, с. 234);

*Як їх полапали, в кайдани скували,
Проводили до Чернівцеь темними лугами* (Яківчук, 1990, с. 222),

а також емігрантських піснях, де Чернівці є пунктом пересадки:

*Приїхала до **Чернівець**,
На станції сиджу* (Яківчук, 1990, с. 259).

До речі, Н. Колесник також зауважила, що Чернівці в народних піснях асоціюються переважно з владою, а не з рідним краєм (Kolesnyk, 2010, с. 125).

Дуже цікавим є різноманіття назв міст у далеких краях, на чужині (назви сіл тут уже не є релевантними). Це **Львів** у веснянці:

*Поїхав, поїхав пан до **Львова*** (Яківчук, 1990, с. 19);

у весільній пісні:

*Ой до **Львова** доріжечка, до **Львова**,
Обсажена виноградом довкола* (Яківчук, 1990, сс. 97–98),

але з таким самим початком є й рекрутська вояцька пісня:

*Ой до **Львова** доріжечка, до **Львова**,
Та й випала з-під коника золота підкова* (Яківчук, 1990, с. 231);

(протиставлення близьких географічних назв далеким зазвичай виражено підсилювальною часткою *аж*, наприклад, у жартівливій пісні:

*– Катеринко моя,
Чорнобровко моя,
Скажи мені, Катеринко,
Відків гості мала?
– Соловій з **Южинця**,
Його брат з **Шубранця**,
А мій милий-чорнобровий
Аж з самого Львова* (Яківчук, 1990, с. 381));

це також **Станіслав**:

*Підем масло продавати
Аж до Станіслава* (Яківчук, 1990, с. 395);

Галич:

*Зарученая **аж до Галича*** (Яківчук, 1990, с. 52);

Берестечко – у пісні літературного походження:

– Ой чого ти почорніло,
Зелене поле?
– Я від крові козацької
Та й за вашу волю.
Круг містечка **Берестечка**
На чотири милі
Мене славні запорожці
Своїм трупом вкрили (Яківчук, 1990, с. 412);

Ясси – у жартівливій пісні:

Пішов милий до **Ясс**, до **Ясс**
Та купив милий фартух, пояс (Яківчук, 1990, с. 399);

Гумора – в історичній пісні про Лук'яна Кобилицю:

Не так, каже, тотя цара, та як тоті гори,
Хіба ж ми його засудим до міста **Гумори** (Яківчук, 1990, с. 185);

Варшава в рекрутських та вояцьких піснях:

Плакала-ридала
За своїм миленьким,
Голубом сивеньким,
Що давно видала,
Видала йна його [рекрута]
Аж коло Варшави (Яківчук, 1990, с. 236);

Штрасбург – у вояцьких піснях:

Ой у місті, у **Штрасбургу**,
Більше війська потребують (Яківчук, 1990, с. 253).

У баладі знаходимо слово **Русалим** (Єрусалим):

Ой мала мати одного сина,
Та й того дала до **Русалима** (Яківчук, 1990, с. 272),

де спостерігаємо фонетично змінену власну назву (згадаймо думку В. Русанівського: «Нерідко траплялися випадки, коли церковнослов'янське слово в народній колядці змінювалося до невпізнання» (Русанівський, 2001, с. 196)); **Верона** у пісні літературного походження на слова Юрія Федьковича:

У **Вероні** та й на брамі кам'яній,
Там стояли два жовняри молодії (Яківчук, 1990, с. 416),

адже Юрій Федькович брав участь у походах австрійського війська до Італії (Ткаченко 2014: 71).

Географічно-мовний складник мовного вираження концепту БУКО-ВИНА репрезентують також **назви річок**. Найчастіше і практично в усіх жанрах народної творчості знаходимо гідронім **Дунай**:

у козацькій пісні:

*В гаю зелененькім
Соловій щебече.
Там дівчина мила
Віночок ушила з барвіночку.
Ушила, ушила,
На **Дунай** пустила* (Яківчук, 1990, с. 197);

у баладах:

*Кинув майстер майстрову у **Дунай** глибокий* (Яківчук, 1990, с. 284);
*Ходи Іван понад **Дунай*** (Яківчук, 1990, с. 299);
*– Не бий же ня, мій миленький,
не бий же ня, не карай,
Бо ти лишу дрібні діти,
Сама піду за **Дунай*** (Яківчук, 1990, с. 302);

у ліричних піснях:

*Веду коня до **Дунаю**,
Кінь не хоче пити* (Яківчук, 1990, с. 341);
*Засвіти, миленька, Лойовую свічку,
Най перейду тихий **Дунай**
Та й биструю річку.
– Нічого не pomoже
Лойовая свічка,
Розігрався тихий **Дунай**
Та й бистрая річка* (Яківчук, 1990, сс. 311–312).

Н. С. Колесник зауважувала, що слово *Дунай* може мати багато значень у народних піснях, серед них і назва конкретної річки, оскільки більшість європейських рік впадає в Дунай, 'велика річка, велика вода', 'межа між своїм і чужим' тощо (Kolesnyk, 2010, с. 128), що спостерігаємо й в аналізованій збірці. Назва **Дністер** функціонує переважно в маланчиних піснях:

*Наша **Маланка-наддністрянка**
В **Дністрі** була, ноги мила* (Яківчук, 1990, с. 5);
*На **Дністрі**, на **Дністрі**, на перевозі* (Яківчук, 1990, с. 53);

поодиноке вживання номінації **Дон** знаходимо в родинно-побутових піснях:

*Десь мій милий на **Дону**,
Я до нього полечу* (Яківчук, 1990, с. 145).

За нашими спостереженнями, важливим з погляду розглядуваної теми є й **антропонімний складник**, тобто власні імена, репрезентовані в народній творчості.

Серед власних **жіночих імен**, зафіксованих в аналізованій фольклорній збірці, знаходимо типові українські імена:

- *Настя* (Яківчук, 1990, с. 12),
- *Марія* (Яківчук, 1990, сс. 40, 186),
- *Маруся* (Яківчук, 1990, с. 310),
- *Марусина* (Яківчук, 1990, с. 282),
- *Марійка* (Яківчук, 1990, с. 37),
- територіально забарвлене *Марічка* (Яківчук, 1990, сс. 101, 183),
- *Марина* (Яківчук, 1990, с. 310),
- *Ганна* (Яківчук, 1990, сс. 42, 79),
- *Галя* (Яківчук, 1990, сс. 103, 367),
- *Ганя* (Яківчук, 1990, с. 377),
- *Катерина* (Яківчук, 1990, сс. 160, 247, 435),
- *Катеринка* (Яківчук, 1990, с. 160, 381),
- *Олена* (Яківчук, 1990, с. 294),
- *Василина* (Яківчук, 1990, с. 398),
- *Параска* (Яківчук, 1990, с. 409),
- у маланчиних піснях – *Маланка* (Яківчук, 1990, сс. 58, 61–63, 65) тощо.

Але знаходимо й особливі імена. Так, наприклад, у баладі, де оспівано дуже конкретні події (у вступі сказано, що тут йдеться про «трагедію нерівного кохання» (Яківчук, 1990, с. 16), хоча, на наш погляд, тут швидше розказано історію любові до жонатого чоловіка), зафіксовано зменшено-пестливе ім'я **Кася**, очевидно, польське, оскільки в пісні вжито польські етикетні формули:

*Ой служила **Кася** в пана,
Шtiri роки не віддана.
Як на п'ятий поступило,
Кася пана полюбила.
Питається **Касю** пані:
– *Чo ти, **Касю**, сумна ходиш?*
Та й чого ти сумна ходиш?
Чи ти в мене тяжко робиш?
– *Я би пані все сказала,
Коби пані не карала.
Стала-м з паном ся кохати,**

Хочу з паном виїхати.
 Як то пані та й почувла,
 Пивниченьку відімкнула:
 – Іди, **Касю**, тут меш гнити,
 Я ще хочу з паном жити.
 Пан по ганку походжає,
 До місяця промовляє:
 – Ой місяцю-місяченьку,
 Світи **Касі** в пивниченьку.
 Щоби тіло не змарніло,
 Біле личко не зчорніло,
 Щоби туга її не вбила,
 Щоби **Кася** довго жила.
 Пан по ганку походжає,
 Та й до пані промовляє:
 – Дай подушку, дай перину,
 Най я з **Касев** разом гину (Яківчук, 1990, сс. 279–280).

Фіксуємо ще ім'я **Яся** в танцювальній пісні:

– Гуляй, **Ясю**, гуляй, гуляй,
 Лиш до мене ся не туляй (Яківчук, 1990, с. 402)

та **Дзюба**:

Козак коня напував,
Дзюба воду брала.
 Козак собі заспівав,
Дзюба заспівала (Яківчук, 1990, с. 410).

У текстах аналізованої збірки спостерігаємо чимало традиційних **чоловічих імен**:

- *Іван* (*Йван*) (Яківчук, 1990, сс. 34, 39, 174, 299, 301),
- *Іванко* (Яківчук, 1990, с. 160),
- *Роман* (Яківчук, 1990, с. 35),
- *Василь* (Яківчук, 1990, сс. 60, 130, 144, 307, 329, 330, 341, 367),
- *Штефан* (Яківчук, 1990, сс. 182, 301),
- *Петро* (Яківчук, 1990, с. 282),
- *Роман* (Яківчук, 1990, с. 295),
- *Марко* (Яківчук, 1990, с. 308),
- *Данило* (Яківчук, 1990, с. 310),
- *Олекса* (Яківчук, 1990, с. 399),
- *Андрій* (Яківчук, 1990, с. 433),

але й трапляються інколи досить незвичні: наприклад,

- територіально забарвлені *Митро* (Яківчук, 1990, с. 321) та

- *Дьордій* (Яківчук, 1990, с. 301);
- рідкісне *Сава* на позначення пана, вжите в конструкції *наш пан Сава* (Яківчук, 1990, с. 176);
- рідковживане в українському іменнику, але поширене в польському ім'я крамаря *Адам* в баладі *Було село Василеве* (Яківчук, 1990, с. 268);
- *Сербан* (Яківчук, 1990, с. 274) та *Сербин* (Яківчук, 1990, с. 276), які, очевидно, походять від назви національності чи місця проживання,
- і лише один приклад – прізвище із дуже незвичним пестливим суфіксом *Гребенюшок* (Яківчук, 1990, сс. 270–271).

Історично-мовний складник мовного вираження концепту БУКОВИНА представлено як загальними найменуваннями осіб, що стосуються певних історичних епох та подій, так і власними назвами історичних постатей.

Серед загальних найменувань осіб, які маркують певну історичну ситуацію (їх називають звичайно *історизмами*), знаходимо:

- найменування людей за соціальним статусом:

козак, уживане насамперед у козацьких піснях, але вживане також і в піснях інших типів – рекрутських та вояцьких, родинно-побутових, у баладах, піснях літературного походження, наприклад:

Ой з-за гори буйний вітер віє,

Козак оре й пшениченьку сіє (Яківчук, 1990, с. 156);

запорожці – лише в пісні на слова Т. Шевченка *Ой чого ти по-чорніло* (Яківчук, 1990, с. 412);

браття-опришки – у пісні літературного походження на слова Миколи Устияновича *Гей, браття-опришки, налейте до чарки* (Яківчук, 1990, с. 425);

чумак – лише в чумацьких піснях (Яківчук, 1990, сс. 202–207);

лише в рекрутських та вояцьких піснях – **рекрут**:

Питається зозулька берези:

Чо-м, березо, суха, не зелена?

– та як мені зеленою бути?

*Піді мною стояли **рекрути*** (Яківчук, 1990, с. 232);

жовняр (Яківчук, 1990, сс. 238, 239, 244, 250, 251);

цiсар-цiсарик:

– *Ой цiсарю-цiсарику,*
Нащо нас вербуєш? (Якiвчук, 1990, с. 221);

капiтан (Якiвчук, 1990, сс. 230, 237, 238–239);

капрал (Якiвчук, 1990, с. 237) тощо;

– назви осiб за нацiональнiстю та народнiстю:

нiмець:

Йа тi нiмцi-сухомiльцi стали раду мати,
Чи би його застрiлити, чи йму дарувати (Якiвчук, 1990, с. 185);

румун:

– *Ой ви, чорнi воронята,*
Пiдоймiться вгору,
А ви, хлопцi-молодята,
Вернiться додому.
 – *Радi б ми ся пiдоймити,*
Туман налягає.
Радi б ми ся повернути,
Румун не пускає.
 – *Ой румуне-румуночку,*
Пусти нас додому –
Вже три роки хлiб не родить,
Чим нас прогонуєш? (Якiвчук, 1990, с. 223);

угрин:

Ти, Кошуте, угриночку, що хочеш робити? (Якiвчук, 1990, с. 184);

циган:

Анi брата, нi Сербана,
Пiшло дiвча за цигана (Якiвчук, 1990, с. 6);

переважно в iсторичних пiснях: **турок:**

Та й оре Иван плугом, плугом,
А за ним турок конем лугом (Якiвчук, 1990, с. 174);

Ходить турок по риночку (Якiвчук, 1990, с. 179);

Скажи менi правду,
Де є мiй миленький?
Чи йго турки взяли?
Чи йго порубали? (Якiвчук, 1990, с. 197)

і множинне **татари**:

*Йшли татари із розбою,
Взяли дочку із собою* (Яківчук, 1990, с. 177);

*Встань, козаче, годі спати,
Бо йдуть турки воювати.
Бо йдуть турки воювати,
А татари коня взяти* (Яківчук, 1990, сс. 194, 195).

Важливим компонентом історико-мовного складника є **власні імена історичних осіб**. Хоча історики називають низку збройних повстань на Буковині: Івана Мухи (XV століття), Мирона Дитинки (XVII століття), опришківський рух Олекси Довбуша (XVIII століття) та селянське повстання під проводом Лук'яна Кобилиці (XIX століття, 1848 рік), однак в аналізованій збірці в історичних піснях знаходимо згадки лише про двох останніх провідників:

*Ой попід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький* (Яківчук, 1990, с. 180);

*Хто ж там опівночі по лісі блукає?
То Олекса Довбуш легінів збирає* (Яківчук, 1990, с. 183);

*Ой кувала зозулиця на нових парканах,
Сидить Лук'ян Кобилиця в залізних кайданах* (Яківчук, 1990, с. 185).

Серед козацьких пісень є пісня про Байду:

Покинь, Байдо, мед-горівку пити (Яківчук, 1990, с. 189).

Власне мовний складник концепту БУКОВИНА представлений як питомими українськими лексемами – літературними, серед яких важливі для нашого аналізу етнографізми, наприклад, *дримба* (Яківчук, 1990, с. 406), *сардачина* (Яківчук, 1990, с. 409) та діалектизми типу *файненько* (Яківчук, 1990, с. 182), *легіні* (Яківчук, 1990, с. 185), *дзигар* (Яківчук, 1990, с. 409), так і запозиченнями з різних мов, наприклад, румунізмами:

А як його застрілити, цара ся збунтує (Яківчук, 1990, с. 185)

та полонізмами:

*Ой чия то крайня хатка,
Що я її не знаю?
Ой чия ж то дівчинонька,
Що я її кохаю.*

*Альбо я ту хатку спалю,
Альбо її завалю,
Альбо тоту дівчиночку
На папері змалюю* (Яківчук, 1990, с. 345).

Однак їх звичайно небагато, рідше спостерігаємо фонетичні, а частіше морфологічні діалектні явища:

Та най вже вам, моя мамко, гол'ву не клопочу (Яківчук, 1990, с. 166);

*Калино-малино, чо над водов своїш?
Молода дівчино, чо ня ся боїш?* (Яківчук, 1990, с. 247).

І насамкінець розглянемо тексти пісень, що містять розгорнутий опис досліджуваного концепту.

Серед пісень літературного походження це *Буковино моя мила* на слова Сидора Воробкевича (народний варіант), записана 1979 року в селі Слобода Новоселицького району від Кокошко Агрепини Іфтодіївни 1897 року народження:

*Буковино моя мила,
Мій солодкий краю,
Як за тебе, Буковино,
Нишком погадаю.
То заплачу на чужині,
На чужій сторонці,
Бо тут в'яну і всихаю,
Як роса на сонці.
Буковино моя мила,
Моя рідна мати,
В Буковині мило жити,
Мило ще й вмирати.
Гой нема то нігде в світі,
Як на Буковині,
Там садочок зелененький
При кожній хатині.
Чує ми ся милий голос,
Чує-причуває,
Що в зеленій Буковині,
Соловій співає* (Яківчук, 1990, с. 422).

Як бачимо, це чисто емоційна рефлексія буковинця, який поїхав за межі рідного краю. Серед основних відмітних концептуальних ознак: *садочок зелененький при кожній хатині, соловій співає*. У тексті п'ять разів згадано слово *Буковина*, очевидно, на чужині назва рідного краю дуже мила серцю автора.

Останньою у збірці упорядником подано пісню радянського часу *Запіваймо файну пісню, дівчаточка, нині*, записана 1988 року від О. Г. По-

тоцької 1945 року народження та О. В. Саволук 1940 року народження в селі Задубрівка Заставнівського району, тобто від людей молодшого на час запису покоління, і то, думаємо, накинуту клубною самодіяльністю:

*Заспіваймо файну пісню, дівчаточка, нині,
Ой як стало гарно жити в нас, **на Буковині**.
Серця наші полум'яні, роботячі руки,
Ми **Довбуша** й **Кобилиці** правнуки і внуки.
Понад **Прутом**, **Черемошем** зелені ялиці,
Про що мріяв, то збулося, **Лук'ян Кобилиця**.
Чути гомін у **Карпатах** і у нас, в **долинах**,
У сім'ї тепер радянській вільна **Буковина** (Яківчук, 1990, с. 440).*

Важко назвати цю пісню народною, бо в ній, зокрема, спостерігаємо нагромадження різнотипних власних назв, чого ніколи, за нашими спостереженнями, не буває в народній пісні (тут уперше вжито назви річок – *Прут*, *Черемош*, назви гір – *Карпати*, які місцеві жителі звичайно називають просто *ріка*, *гори*).

Отже, концепт БУКОВИНА за матеріалами українських народних пісень, записаних А. Яківчуком, представлений головню двома складниками: географічно-мовним та історично-мовним, власне мовний та антропонімний складники відіграють значно меншу роль, а рослинний та тваринний складники для нашої теми взагалі не є релевантними. Характерним для описуваного концепту вважаємо те, що в кожному з його складників органічно поєднаними виявляються як українські загальні і власні назви відповідних реалій, що складають ядрну центральну частину концепту, так і номінації предметів та явищ з інших культур, які доповнюють і розширюють семантичний обсяг аналізованого концепту. Така його структура відображає особливу історію краю, багатовіковий досвід співжиття в ньому представників різних етносів, що поступово сформувало відому буковинську полікультурну толерантність.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Врублевська, Т. (2018). *Концепт «Поділля» у мові творів М. Стельмаха* [Unpublished doctoral dissertation]. Івано-Франківськ.
- Русанівський, В. (2001). *Історія української літературної мови: Підручник*. АртЕк.
- Скаб, М. (2008). *Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери: Монографія*. Рута.
- Ткаченко, О. (2014). *Українська мова: Сьогодення й історична перспектива*. Наукова думка.
- Яківчук, А. (Ed.). (1990). *Пісні Буковини: Пісенник*. Музична Україна.

Kolesnyk, N. (2010). Bukowińska toponimika folklorystyczna w aspekcie lingwistyczno-kulturowym. In H. Krasowska, E. Kłosek, M. Pokrzyńska, & Z. Kowalski (Eds.), *Bukowina: Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu* (pp. 119–129). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).

BIBLIOGRAPHY (TRANSLITERATION)

- IAkivchuk, A. (Ed.). (1990). *Pisni Bukovyny: Pisennyk*. Muzychna Ukraïna.
- Kolesnyk, N. (2010). Bukowińska toponimika folklorystyczna w aspekcie lingwistyczno-kulturowym. In H. Krasowska, E. Kłosek, M. Pokrzyńska, & Z. Kowalski (Eds.), *Bukowina: Integracja społeczno-kulturowa na pograniczu* (pp. 119–129). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Rusanivs'kyi, V. (2001). *Istoriia ukrains'koï literaturnoi movy: Pidruchnyk*. ArtEk.
- Skab, M. (2008). *Zakonomirnosti kontseptualizatsii ta movnoi katehoryzatsii sakral'noi sfery: Monohrafiia*. Ruta.
- Tkachenko, O. (2014). *Ukraïns'ka mova: S'ohodennia ŭ istorychna perspektyva*. Naukova dumka.
- Vrublevs'ka, T. (2018). *Kontsept "Podillia" u movi tvoriv M. Stel'makha* [Unpublished doctoral dissertation]. Ivano-Frankivs'k.

Polycultural Content of Components of the Concept “Bukovina” in Ukrainian Songs

Summary

This article analyses the concept BUKOVINA on the basis of Ukrainian folk songs recorded by A. Yakivchuk. The authors distinguish several components of its linguistic expression, the most important of which are geographical-linguistic (names of landforms, forests, bodies of water, settlements) and historical-linguistic (common names of persons, above all names of representatives of different ethnic groups, and proper names of historical figures). In turn, proper linguistic (dialectisms and borrowings, first of all, Romanisms) and anthroponymic components (proper names typical of certain ethnic groups) play a smaller part. Owing to the multicultural history of Bukovina, each component of the analysed concept organically combines Ukrainian common and proper names, which make up its core part, and names of objects and phenomena deriving from other cultures, which supplement and extend its semantic scope.

Keywords: concept BUKOVINA; linguistic expression of a concept; geographical-linguistic component; historical-linguistic component; proper linguistic component; anthroponymic component

Полікультурне наповнення складників концепту «Буковина» в українських піснях

Резюме

У статті здійснено аналіз концепту БУКОВИНА за матеріалами українських народних пісень, записаних А. Яківчуком. У мовному вираженні концепту БУКОВИНА виокремлено кілька складників, серед яких найвагомішими є географічно-мовний (найменування форм ландшафту, лісових масивів, водойм, населених пунктів) та історично-мовний (загальні найменування осіб, передусім назви представників різних етносів і власні назви історичних постатей), власне мовний (діалектизми та запозичення, насамперед, румунізми) та антропонімний (власні назви, характерні для певних етносів) відіграють меншу роль. Характерним для описуваного концепту є те, що в кожному з його складників органічно поєднаними виявляються українські загальні і власні назви відповідних реалій, що складають ядерну центральну частину концепту, і номінації предметів та явищ з інших культур, які доповнюють і розширюють семантичний обсяг аналізованого концепту, що зумовлено полікультурною історією Буковини.

Ключові слова: концепт БУКОВИНА; мовне вираження концепту; географічно-мовний складник; історично-мовний складник; власне мовний складник; антропонімний складник